

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ПЕДАГОГІКИ НЕНАСИЛЬСТВА В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ

Увага до розвитку та формування особистості школяра, турбота про всебічний розвиток його здібностей, якостей є однією з актуальних проблем сучасної освіти. Метою професійної підготовки майбутнього учителя є практичне оволодіння всіма видами професійної діяльності: діагностувальною, орієнтовно-прогностичною, конструктивно-проектувальною, організаційною, інформаційно-пояснювальною, комунікативно-стимулюючою, аналітико-оцінною, дослідницько-творчою [7]. На теперішній час у сучасній школі все більш виявляються розбіжності поглядів у стосунках між учителем та учнями, особливо в старших класах, тобто все більше відбувається сутичка інтересів поколінь.

Як відомо, стиль педагогічного спілкування впливає на характер взаємовідносин між учителем та учнем. Тому знання й навички вчителя, уміння гнучко реагувати та створювати ситуації емоційно-позитивного ставлення дають змогу прогнозувати позитивні наслідки процесу навчання і виховання. Сучасні технології педагогічного спілкування повинні віддзеркалювати поведінку в конфліктній ситуації, яка зможе зменшити кількість конфліктів, що виникають у навчально-виховному процесі.

Від вибору технологій педагогічного спілкування залежить ефективність навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі. Застосування педагогіки не-

насильства в загальноосвітній школі є одним із шляхів уникнення конфліктних ситуацій між учителем та учнями, позитивного їх вирішення, створення атмосфери відкритого міжособистісного спілкування, що сприяє формуванню і всебічному розвитку особистості школяра як найважливішої цінності суспільства. Натомість, і досі не існує єдиного підходу до професійної підготовки майбутніх учителів в аспекті застосування педагогіки ненасильства в загальноосвітніх школах.

Аналіз робіт сучасних педагогів А.А. Гусейнова, О.С. Калініної, В.А.Сітарова, В.О. Сластьоніна та інших довів, що окреслені питання є актуальними й важливими на теперішній час щодо підготовки майбутніх учителів до застосування педагогіки ненасильства. Знання, уміння та навички, що формуються під час професійної підготовки майбутніх учителів у вищих педагогічних закладах освіти, не дають можливості стверджувати про достатню вивченість окреслених проблем.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття, полягає у визначенні ролі педагогіки ненасильства в загальноосвітніх школах при підготовці майбутніх учителів, які повинні застосовувати її у роботі з учнями.

Отже, метою статті стало визначити сутність та значущість педагогіки ненасильства та напрями про-

фесійної підготовки майбутніх учителів до її застосування у загальноосвітніх школах.

Проблема насильства і ненасильства носить глобальний характер. Ескаляція насильства на теперішній час набуває планетарного характеру. На думку Л.В. Сурової, насильство відбувається як на міжособистісному рівні, так і у відношенні між народами й державами. Автор розглядає ненасильство як соціальну і моральну установку діяльності, а також й як саму діяльність, що протидіє насильству; надає філософсько-етичне обґрунтування теорії ненасильства, звертаючи увагу на те, що не можна плутати ненасильство з пасивністю, яка безумовно заслуговує негативної оцінки [2]. Як практичне вираження ідеї ненасильства існують методи й засоби ненасильницьких дій. Порівнюючи насилля з ненасильством у відповідь на несправедливість являє більш достойною позицією.

Термін "педагогіка" перекладається з грецької як "дитино-водійство", тобто сумісний шлях учителя та учня. Звернемося до історичних педагогічних поглядів про сутність "педагогіки ненасильства".

На думку Л.М. Толстого, педагогіка ненасильства – це "завжди свобода". Письменник пропонує використання таких засобів виховання, що допомагають без диктату й тиску з боку вихователя, що не зашкоджують розвитку творчих проявів виховання особистості [3].

На теперішній час вивчення питань, що стосуються педагогіки ненасильства, приділяє увагу С.В. Кукалев, який підкреслює, що педагогіка ненасильства спрямовує на конкретні методики досягнення результату розвитку особистості, заданого принципами системності й комплексності [1].

Ми вважаємо, що важливим аспектом професійної діяльності вчителя щодо підготовки його до застосування педагогіки ненасильства є вміння саморегуляції власного емоційного стану. Необхідність саморегуляції виникає тоді, коли педагог стикається з новою для нього проблемою, що не має однозначного рішення чи має декілька альтернативних варіантів. Саморегуляція необхідна в ситуаціях, коли учитель знаходиться у стані підвищеної емоційної й фізичної напруги, що збуджує його до імпульсивних дій; чи у випадку, якщо він знаходиться в ситуації оцінювання зі сторони дітей, колег та інших людей, при розбіжності у стосунках між учителем та учнями.

Психологічні основи саморегуляції емоційного стану вповночають в себе управління як пізнавальними процесами, так і особистісно: поведінкою, емоціями та діями.

Крім того, у теперішній час застосування педагогіки ненасильства досліджує відомий російський педагог В.О. Сластьонін, який вважає, що ідеї і принципи педагогіки ненасильства спираються на світолюбство, відторгнення насильствених методів розв'язання соціальних конфліктів, не насильне відношення до природи, до всього живого, гуманне відношення до себе й інших людей, клімат довіри і взаємної поваги вчителів до учнів [4].

У нашому розумінні педагогіка ненасильства – це цілісна система добровільної взаємодії суб'єктів, які являють собою "відкриту можливість" самоактуалізації, що притаманна кожному з учасників навчально-виховного процесу.

Отже, на нашу думку, учня треба вчити так, щоб зацікавити, щоб він сам хотів це знати, уміти, мав щоб не тільки не сковувати активність учня, його особистий пошук, а ще й спиратися на них як на фундамент всього навчально-виховного процесу. До завдань педагога належить не тільки вести за собою, а також йти поряд, корегуючи, пояснюючи, підтримуючи особистість школя-

ра, що дає можливість забезпечити довготерміновий позитивний результат навчально-виховного впливу на тих, кого навчають, формувати та розвинути особистість, яка здатна до саморозвитку й самоактуалізації.

У таких країнах, як: Україна, Росія, Казахстан та інші, у теперішній час принципи педагогіки ненасильства реалізуються у проекті "Уполномоченное образование", що був розпочатий у 1996 році у Києві, Сімферополі та Ужгороді. Цей проект побудовано на теоретичних засадах етики ненасильства, принципах засвоєння знань шляхом особистісного досвіду. Узагалі, бажання жити в новому, більш стабільному та спокійному світі – це те, до чого так прагне сьогодні людство.

Учні оволодівали знаннями про те, як будувати свої відносини з іншими людьми на принципах довіри й партнерства; проявляли чуйність, як успішно формували команду однодумців і продуктивно спілкувалися з нею. З цих позицій на уроках кожен учень отримував повноваження, тобто права бути рівноправною стороною в навчальному діалозі. Учні самі активно включалися у процес здобуття знань про довірля і про себе (за Н.С.Ткачевою; 5).

Однак, на нашу думку, без спеціальної підготовки майбутніх учителів до застосування педагогіки ненасильства в загальноосвітніх школах між особистістю і групою може виникнути конфлікт, якщо ця особистість займе позицію, розбіжну з позицією групи. У колективі учні взаємодіють друг з другом, виробляють групові норми, правила поведінки, яких дотримуються; і вчителю також необхідно врахувати можливі функціональні наслідки конфлікту, які:

- надають здібностей розвитку взаємовідносин та відкривають недоліки спілкування у колективі, виявляють протиріччя;
- надають здібностей щодо підтримки динамічної рівноваги і стабільності;
- можуть зменшити можливість групового мислення і синдром покори, коли учні не виказують ідеї, суперечливі ідеям учителя;
- уможливають становлення групової солідарності, що дозволяє уникнути причин внутрішнього конфлікту та сприяють встановленню єдності;
- у процесі конфлікту проблема може бути вирішена шляхом, який є оптимальним для всіх сторін. У результаті суб'єкти будуть почувати себе більш причетними до вирішення колективної проблеми. Це приводить до зменшення труднощів щодо прийняття рішення, несправедливості й необхідності вчиняти супроти волі;
- після вирішення конфліктних ситуацій сторони будуть більш налаштовані на співпрацю, а не на антагонізм у ситуаціях що можуть виникнути;
- конфлікт робить внесок у структурування колективу, визначає положення різноманітних підгруп в межах системи, їхні функції й розподіляє позиції влади між ними.

У процесі реалізації мети й завдань освіти першорядне місце завжди посідала індивідуальна майстерність педагога. Як підкреслював великий педагог К.Д. Ушинський, про те, що мистецтво навчання й виховання має ту особливість, яка майже всім здається справою легкою і зрозумілою, а декому навіть справою легкою. Однак, тим більш зрозумілим і легшим здається воно, чим менше людина з ним обізнана теоретично або практично [6].

Отже, напрями підготовки майбутніх учителів щодо застосування педагогіки ненасильства в загальноосвітніх школах передбачають формування й розвиток відповідних характеристик:

- здібностей прогнозувати, моделювати результати дій, у власній свідомості;
- уміння здійснювати неформальний вплив на особистість учнів;
- уміння керувати процесом впливу однієї людини на іншу під час спілкування;
- уміння впливати на емоційну безсвідому сферу психіки особистості чи групи людей (легкість у засвоєнні важких категорій, яка надає учню радість а педагогу задоволення від процесу навчання);

ЛІТЕРАТУРА

1. Кукалев С.В. Творчество во имя достойной жизни. - С.-Пб., 2001.- С.5.
2. Сурова Л.В. Наши проблемы. – 2002. – С.4-5.
3. Толстой Л.Н. Путь жизни – М., 1993. – С.12-13.
4. Сластенин В.А. Педагогика и психология ненасилия в образовательном процессе. – М., 2003. – С.4-6.

- уміння виявляти суб'єктивні несвідомі причини тієї чи іншої поведінки, вибирати дії особистісного впливу.
- Отже, на нашу думку, уміння застосовувати педагогіку ненасильства є досить важливими для сучасного вчителя. Таким чином, розуміння сутності педагогіки ненасильства й особливостей її застосування в педагогічному процесі є однією з головних цілей професійної підготовки майбутніх учителів і потребує ретельного невідкладного вирішення.

5. Ткачева Н.С. Курс "Уполномоченное образование". – К., 1996. – С.8-9.
6. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Вибрані педагогічні твори, 42 т. – К., 1982. – т.1, С.21-23.
7. Харламов И.Ф. Педагогика Учеб. пособие. – 4-е издание, перераб. и доп. - М., Гардарики, 1999. – С.476.

Подано до редакції 8.04.05

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, в. о. доцента кафедри педагогіки ПДПУ ім. К.Д. Ушинського Семенова Алла Василівна